

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ

Исторически факултет

Том 73

Година 1979

Катедра по Библиотекознание и научна информация

ANNUAL OF THE UNIVERSITY OF SOFIA

Faculty of History

Volume 73

Year 1979

Department of Library and Information Science

ЗОРНИЦА ПЕТКОВА

**БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА
В ОБЛАСТТА
НА БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕТО,
БИБЛИОГРАФИЯТА И ИНФОРМАТИКАТА
И НЕЙНИЯТ БИБЛИОГРАФСКИ КОНТРОЛ**

ZORNITZA PETKOVA

**LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE LITERATURE
IN BULGARIA AND ITS BIBLIOGRAPHIC CONTROL**

Рецензент гл. ас. *Татяна Янакиева*

Редактор доц. *Елена Кирова*

Библиотечната наука в България е сравнително млада научна дисциплина. Началото ѝ бе поставено с трудовете и дейността на първите български специалисти, посветили се на библиотечното дело и библиографията. Те дадоха ценни приноси в нашата скромна библиотековедска литература и оставиха трайна следа, но бяха единици. За истинско развитие на библиотечната наука можем да говорим едва в периода след 9. IX. 1944 г., когато започна подем в областта на библиотечното дело. Тогава се формира библиотечната професия и се появи онова поколение библиотекари, което положи на научни основи библиотечната практика и разви библиотечната наука в страната ни.

Развитието на всяка наука се документира в специалната ѝ литература — тя отразява всичките ѝ търсения, резултати и постижения, насоки и тенденции на развитие. „Научната литература е една от формите на съществуване на науката, именно в нея по-бързо от всичко намират видимо отражение всички вътрешни процеси, възникващи и развиващи се в недрата на науката.“¹

Вярна представа за наличната литература в определена научна област дава отрасловата библиография. Тя осъществява библиографския контрол и се явява като една от формите на научна информация.

Не всяка научна област у нас може да се похвали със своя специална библиография. Библиотековедската ни литература, обаче, колкото и скромна да е тя, е получила своето текущо библиографско покритие още от 1944 г. насам благодарение на Българския библиографски институт „Елин Пелин“ и на неговия просветен ръководител проф. Т. Боров. Веднага след 9. IX. 1944 г., когато Българският библиографски институт доби статут на държавно учреждение, една от неговите главни задачи става текущата регистрация на българската библиотековедска и библиографска литература. От тогава до днес тази литература има своя специална библиография, претърпяла естествено развитие и промени, които отразяват промените и развитието на самата библиотечна наука в България.

Това именно развитие е предмет на настоящото изследване, което се стреми чрез анализ на библиографията на българската библиотековедска литература да разкрие характерните черти на самата библиотековедска литература, тъй като литературата от своя страна отразява основните насоки на развитие и на библиотечното дело и на библиотечната мисъл у нас.

Извършената разработка е единствена от този род у нас. За пръв път в нея се изследва документалния поток в посочената област, като се проследява динамиката на неговото нарастване и появяващите се колебания, разкриват се най-важните направления в развитието на самата наука, набелязват се по-слабо развитите пунктове. С това настоящото изследване цели да окаже практическа полза при научноизследователската работа в полето на библиотекознанието, библиографията, информати-

ката, давайки основа за бъдещи изследвания. Чрез анализ на досегашния опит по-правилно ще насочим стъпките си напред.

При анализа са използвани методи на библиометрията² — един съвременен подход при осветляване процесите на писмените комуникации и развитието на дадена наука. Библиометричният метод си служи с количествени измерения и на базата на статистически данни предлага възможности за установяване на известни закономерности, характерни черти и явления в публикуваната литература. Количествените характеристики разкриват вътрешни закономерности в развитието на науката, отразяват интензивността в изучаването на дадена проблематика. Библиометричният анализ днес се приема като вид информационно изследване, чийто количествен подход дава солидна основа за по-нататъшни изследвания. Той представлява един нов вид статистически метод, непознат досега, който допълва и доразвива традиционните методи и може да бъде използван за установяване тенденциите и темповете на развитие на конкретен отрасъл на науката, за формирането на нови научни направления и пр. Този метод се прилага днес при много информационни изследвания за анализиране на научната литература в даден отрасъл или проблем на науката, за изучаване на нейния обем, структура, динамика на изменение и пр. В последните години сме свидетели на множество анализи на научната литература в редица дисциплини. Определено се забелязва преминаване от описателни методи към използване на библиометричния анализ, при който се борави с количествени зависимости и закономерности.

Именно този метод избрахме и ние в нашето изследване върху библиографията на българската литература по библиотекознание, библиография, книгознание и научна информация, на чийто фон анализираме и самата литература с цел да установим насоките на развитие на тази научна област.

РАЗВИТИЕ НА БИБЛИОГРАФИЯТА ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ БИБЛИОГРАФИЯ, КНИГОЗНАНИЕ И НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ. ТЕМАТИЧЕН ОБХВАТ

България е една от страните, в които сравнително рано започва да се издава специализирана текуща библиография в областта на библиотекознанието. Ние имаме такава библиография още от 1944 г. — само 4 години след Съветския съюз и 8 години след САЩ, докато в другите социалистически страни библиографии от този род се появяват чак в 50-те и 60-те години.

В развитието на нашата библиография по библиотекознание разграничаваме условно два периода: първият — от 1944 до 1966 г. включително, когато тя се явява като част от „Библиография на българската библиография“, и вторият — след 1967 г., когато тя е вече самостоятелно издание, включващо само теоретична литература по библиотекознание, библиография, книгознание и научна информация. Разликата между двата периода не е само във формата, не е и в заглавието, което се променя на няколко пъти — тя е по същество: и в целевото назначение, и в принципите на подбор на материала, и в класификационната система, и в цялата редакционна формула.

През първия период — 1944 — 1966 г., библиографията на библиотековедската литература представлява част от „Библиография на българ-

ската библиография, книгознание и библиотечно дело“, която до 1962 г. се публикува като постоянен дял в теоретичния орган на Българския библиографски институт: Годишник на ББИ.⁴ От 1964 г., след присъединяването на Българския библиографски институт към Народната библиотека „Годишник на ББИ“, се преустановява, но „Библиографията“ продължава да излиза при същата редакционна формула, макар и като самостоятелно издание на Народната библиотека.

До 1966 г. „Библиография на българската библиография, книгознание и библиотечно дело“ е по същество библиография от смесен тип: тя събира механично две различни по характер библиографии — от първа и от втора степен, съдържа, от една страна, библиографии на библиографии и, от друга — библиография на теоретична библиотековедска, библиографска и книговедска литература. Тогава преобладаващата част от нея е библиографията от втора степен.

От 1967 г. изданието се разделя — съвсем правилно — на два отделни ежегодни указателя, като библиографската литература се регистрира в „Библиография на българската библиография“ — именно библиографията от втора степен⁵, а теоретичната литература — в указателя „Библиотекознание. Библиография. Книгознание. Научна информация“ — библиография от първа степен. Сега последната се променя коренно. Преди всичко се изменя целското и назначение. Докато през първия период тя е насочена повече към проблемите на научните и специалните библиотеки, цели да служи предимно на научните работници в областта на библиотекознанието и библиографията — и поради това е по-ограничена и по-строга в подбора си, през втория период се ориентира към всички видове библиотеки и във връзка с това разширява обхвата си и включва и материали, интересувачи и общообразователните библиотеки, и въобще се стреми към по-голяма пълнота.

В най-тясна връзка с анализа на разглежданата библиография се поставя генералният въпрос за нейния тематичен обхват и за съдържанието на понятието „библиотековедска“ литература, а също и за връзките и взаимоотношенията между научните дисциплини библиотекознание, библиография, информатика, книгознание, архивистика, чиято литература е обект на разглежданата библиография.

Концепциите за съдържанието и обекта на гореизброените научни дисциплини, както и за техните взаимни връзки се променят и развиват с времето, те се различават и в различните страни. Този въпрос беше предмет на дългогодишни спорове и дискусии в цял свят и макар че в последните години вече получи значително изясняване, и до днес все още не е окончателно решен.

Известни са три различни концепции по въпроса за отношенията между тези дисциплини: първата — за автономност, втората — за пълно сливане, и третата — за самостоятелно развитие на базата на сродство и взаимодействие.

Според първата концепция библиотекознанието и библиографията, от една страна, и информатиката, от друга, са напълно самостоятелни дисциплини, всяка със собствен предмет на изучаване и свои методи на изследване.

Според втората между тях няма съществени различия: те са много тясно свързани, техният предмет и методи дотолкова се преплитат, че в бъдеще ще се слейт в една наука.

И според третата — те следват самостоятелен път на развитие като отделни науки, но процесът на тяхното самоопределение е взаимно обусловен и взаимно зависим. Тази тенденция към взаимодействие не означава сливане в една наука, а по-скоро те са „естествени съюзници“, „духовни родственици“. Към това гледище се присъединяваме и ние като най-правилно.

Връзките между тези науки имат своите исторически корени. Библиотекознанието и библиографията са вървели винаги неделими едно от друго, приемани дори за една научна дисциплина. Столетия наред библиотеките са били единствени обществени институти, осъществявали информационно обслужване на учените. Те са натрупали значителен опит, осмислен от библиотекознанието като научна дисциплина и отразен в библиотековедската литература.

Библиографията от своя страна — и като наука, и като практическа дейност, претърпя развитие с времето. Наследената от миналото концепция за библиографията като книговедска наука, която изучава книгата и запечатва резултатите от това изучаване в библиографски трудове, днес е значително променена. Сега функцията на библиографията в никакъв случай не се ограничава само в изучаване на книгите, реализирано във форма на библиографски указатели. Днес тя се възприема като сложна система за информационно осигуряване на съвременното общество, при което се разграничават библиографска дейност и библиографска наука. Библиографската дейност е процесът на създаване и разпространение на библиографска информация, а за обозначаване на библиографската наука в последните години в СССР се въведе и специалния термин „библиографоведение“. „Така както се различават библиотечно дело от библиотекознание — пише Барсук, — научно-информационна дейност от информатика, така също е наложително да се създаде специален термин и за библиографска наука, за да се разграничи от практическата библиографска дейност.“⁶ Поради многозначност и неопределеност на термина „библиография“, който означава и научна, и практическа дейност, свързана със съставяне на библиографски трудове, и самите библиографски указатели, беше въведен и утвърден терминът „библиографоведение“ за обозначение само на научната дисциплина. В други езици обаче, включително и у нас, този термин все още не е възприет и продължава да се използва поливалентният термин „библиография“. В западните страни теорията на библиографията често пъти се отнася към библиотекознанието, схващано твърде широко. Там тази концепция е особено разпространена и терминът „библиографска наука“ не се среща, а научните дисциплини са две: библиотекознание и информатика.

Съвременните схващания в СССР⁷ се противопоставят на концепцията, която счита библиографията за част от библиотечното дело. Те признават най-тясната връзка между тях като неоспорима, тъй като библиографията се е развила в недрата на библиотечното дело, възникнала е почти едновременно с него и се е превърнала в необходим елемент на библиотечния процес. Но те поддържат, че библиографията като специфично явление, взета като цяло, излиза извън пределите на библиотечното дело. Библиографската информация е необходим елемент и в книжарската търговия, и в периодичния печат, и в научно-информационната дейност. Следователно трябва да ѝ се признае самостоятелност.

Информатиката се изгради в средата на нашия век на базата на библиотекознанието и библиографията, като доразви по-нататък теорията

на информационното обслужване. Тя се разви като научна дисциплина на основата на научно-информационната дейност, оформила се вече по това време организационно като самостоятелен вид дейност в резултат на нарасналите нужди на науката от информационно осигуряване. Традиционните методи и средства на библиотеките и библиографията не можеха да удовлетворят съвременните изисквания от информация, поради което бяха създадени нови методи, за чието внедряване решителна роля изигра развитието и постиженията на изчислителната техника, на кибернетиката, на електронните машини. По такъв начин информатиката се насочи към разрешаване на такива проблеми, които бяха извън рамките на традиционното библиотекознание.

Новите методи и средства за търсене на информация бяха разработени от учени и инженери, които не бяха добре запознати с постиженията на библиотечното дело и библиографията. Затова нерядко повтаряха и считаха за нови такива дейности, които бяха добре известни на библиотековедите, назовавайки ги с нови имена. Породи се терминологична несъгласуваност, която предизвика разногласия и взаимно неразбиране, появи-ха се спорове, противоречия и антагонизъм между библиотекари и информатори, продължили десетилетия.

Днес се счита, че противоречията са почти изживяни. Развитието на възгледите по въпроса за отношенията, връзките и взаимодействието между библиотекознанието, библиографията и информатиката сочи постепенно сближаване на различните гледни точки. Ясна е необходимостта от съгласуваност в работата на различните институции, осигуряващи информационното обслужване на обществото, които създават, съхраняват и разпространяват информация: библиотеки, библиографски служби, информационни органи, към които се присъединяват също издателствата и архивите.

Книгознанието винаги е вървяло редом с библиотекознанието и библиографията, свързвани и схващани като единен комплекс от научни дисциплини за печатното слово въобще. Въпросите на книгата и печата, книгопечатането, книгоиздаването, периодичния печат, дори и журналистиката са възприемани като неделими от въпросите на библиотекознанието и библиографията като наука за книгата. Макар и в последно време да има съвсем определени тенденции към отделяне и отдалечаване на книгознанието от библиотекознанието и библиографията, все още много от вторичните издания и справочниците по библиотекознание обхващат въпросите и литературата по книгознание или поне най-общите въпроси на книгата и печата. От друга страна пък, книгопечатането и полиграфията, особено оперативната полиграфия и съвременните средства за размножителна техника, напоследък се отнасят определено към информатиката, и по-точно към техническите средства за изпълнение на информационни процеси. По този начин един голям дял от книгознанието спада към разглежданата област.

Нейният тематичен обхват се разширява още повече поради междудисциплинния характер на информатиката, свързана с такива отрасли на знанието като математика, кибернетика, статистика, логика, психология, лингвистика, изчислителна техника, изследване на операциите, полиграфия и пр. Затова и много от вторичните издания в разглежданата област обхващат литературата по такива въпроси, когато те засягат въпроси на информатиката.

Когато трябва да определим тематичния обхват на изследваната от нас област, определено можем да кажем, че в нея се включват и библиотекознание, и библиография, и информатика, свързани в единната система за комуникации. Допирните точки между тях и застъпването на обектите им са толкова тесни, че въпреки тяхната самостоятелност се приемат като една широка област, като единен комплекс от отделни научни дисциплини. Не е случайно, че те се преподават в общи факултети, катедри, училища — подготовката на библиотекари и информатори се извършва в едни и същи учебни заведения. Справочни издания, енциклопедии, теоретични органи — списания, годишници и т. п., както и вторичните издания обхващат литературата и на трите дисциплини, обобщавани най-често с наименованието „библиотекознание и информационна наука“. Специалната енциклопедия в същата област е озаглавена „Енциклопедия по библиотечна и информационна наука“¹⁰, която свързва двете направления в „една интегрирана библиотечна и информационна наука“. Едуърдз пише, че това е една област, която обхваща „широк спектър от дейности, включваща, от една страна, такива въпроси като училищни библиотеки и библиотечна архитектура и, от друга — банки за данни и проблеми на научните комуникации“¹¹.

В последните години към същата област се присъединява и архивистиката с нейните институции и практическа дейност: архиви — архивно дело. Такава е концепцията на международните организации, които движат развитието на библиотечните и информационните въпроси в света. на първо място — ЮНЕСКО, чийто отдел в това направление обединява библиотеки, информационни служби, архиви.⁸ Концепцията на ЮНЕСКО намира израз в програмите НАТИС и ЮНИСИСТ.⁹ НАТИС предвижда изграждане на национални системи за информация в отделните страни — системи, които включват библиотеки, информационни органи и архиви.

Въпросът за тематичния обхват на разглежданата област и доколко архивистиката принадлежи към нея, бе разискван на Симпозиума на редакторите на библиотековедските списания, свикан от ЮНЕСКО през 1972 г. в Париж. Изказани са възражения, че тя е по-далечна на библиотекознанието и информатиката, което се проявява и в библиографските и рефератните издания — повечето от тях игнорират литературата по архивистика. Но същевременно неоспоримо е, че много от проблемите, като класификация и предметизация, съхранение на документи, репродуциране и пр., са общи и за трите дисциплини. Въпреки различията, които съществуват в много отношения между библиотеки, информационни органи и архиви, те имат много общо помежду си, тъй като всички те имат задачата да събират, организират и опазват документи и да правят тяхното съдържание известно чрез аналитико-синтетична обработка, както и да се грижат за разпространението им.

Може би електронната техника повече от всичко друго доведе и библиотекарите и информаторите до съзнанието, че съвременният библиотекар, библиограф, информатор, архивист, всички са информационни работници, защото се занимават с различни страни на една широкоспектърна дейност, която включва: събиране и съхранение на документи, оценка на съдържанието им и тяхното организиране с цел по-нататъшно използване от обществото, в помощ на науката и техниката, на управлението и производството.

Тематичният обхват на библиографията на българската литература по библиотекознание, библиография, книгознание и информатика е из-

разен от самото заглавие, което тя носи. Заглавието говори, че всички тези дисциплини са вървели заедно в разглежданата библиография, свързани и схващани като единен комплекс от науки за печатното слово въобще. И макар че често пъти за краткост я наричаме библиография на „библиотековедска“ литература, фактически включваме всички дисциплини, които тя обхваща.

КЛАСИФИКАЦИОННА СИСТЕМА

Материалите в разглежданата библиография са подредени в систематичен ред въз основа на класификационна система, която претърпява промени. В нейното развитие се открояват също два периода: първият — до 1966 г., вторият — от 1967 г. насам.¹²

Заглавието, което библиографията носи в т. 1 на Годишник на ББИ „Библиография на българското библиотечно дело и на българската библиография“, не отразява реда, по който са представени отделите. Фактически най-напред е библиографията от втора степен, а после — на теоретичната литература. В „Библиотечно дело“ са включени и въпроси на книгознанието, на книгопечатането, на периодичния печат и журналистиката, на авторското право — 5 от общо 7 раздела са посветени на тези въпроси, докато чисто библиотечните въпроси, макар че са централна тема на библиографията, са обхванати само в 2 раздела. Така че както самата класификационна схема показва, още том 1 от Годишника на ББИ дава основната линия, говори за концепцията по тематичния обхват на библиотековедската област и нейните връзки с книгознанието.

С т. 2 на Годишник на ББИ настъпва рязко изменение в целия облик на указателя: теоретичната литература по библиотечно дело е на първо място, следвана от „Книгознание“, което сега се явява за пръв път в заглавието, а библиографията на библиографии отива последна (сега тя включва само общи библиографски указатели и теоретичната литература по библиография — т. е. изоставени са отраслови и скрити библиографии). Класификационната схема тук е специално разработена и този именно вариант дава основата, върху която по-нататък се доразвива схемата, просъществувала до 1966 г.

Т. 3 на Годишник на ББИ вече дава лика, който библиографията запазва почти непроменен през целия първи етап: и по отношение на заглавието, и на тематичния обхват, и на класификационната схема, и на кръга от разработвани източници. В 1953 г. бива приета класификационна система за всички издания на националната библиография, която тъкмо по това време се преустройва коренно.¹³ Както заглавието на библиография сочи, тук за пръв път отделът по „Книгознание“ предхожда „Библиотечно дело“, макар че иначе класификационната схема е съвсем сходна (с незначителни разлики) с предходния т. 2 на Годишник на ББИ.

В процеса на развитието на класификационната схема често отпадат едни отдели и се появяват нови: обичайни явления за всяка класификационна система с цел за по-гъвкави разрешения с оглед на наличната литература, тъй като с развитието на науката всяка класификационна схема остарява. Явяват се и „подвижни“ отдели, които в някои години липсват, в други отново се появяват. (Рис. 1, 2, 3, 4).

По-чувствително изменение в класификационната схема на разглежданата библиография настъпва с т. 4 на Годишник на ББИ: за „Библиотеч-

Класификационна схема - главни раздели на Библиографията по Библиотекознание
Библиография, книгознание и научна информация за периода 1946-1986 г.: изменения и развитие

1. 1944 - 1966 г.

Библиотечно дело

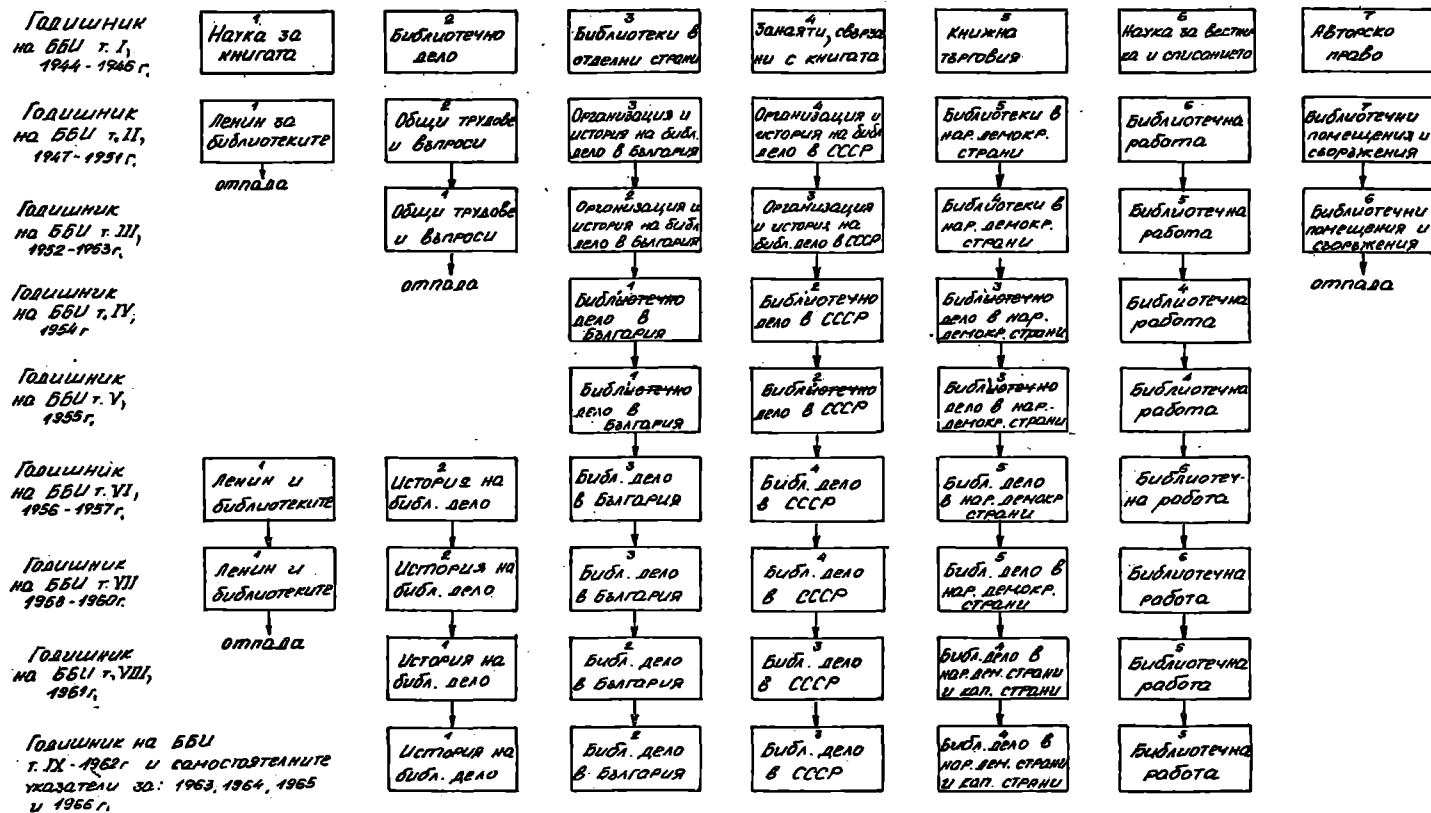

Рис. 1

Библиография

Теоретичната литература по библиография се регистрира до 1963 г. включително в дял "Библиография на библиографии" - раздел "Обща библиография". След 1964 г. тази литература се прехвърля в дяла за теоретична литература: рабагрия се самостоятелен раздел "Библиография и научна информация"

ГОДИШНИК
НА ББЦ т. I,
1944-1945 г.

Библиография на библиографию

Теория на
библиографията

Годышник
НО ББШ т. II,
1947-1951 г.

Общая библиография

БИБЛИОГРАФИЯ
И
БИБЛИОГРАФИЯТА

ТЕОРИЯ² ИСТОРИЯ
И МЕТОДИКА НА
БИБЛИОГРАФИЧНОТО

БЪЛГАРСКИ ОБЩ.
ИНСТИТУТ
"ЕДИН ПРАВН"

ГОДИШНИК
НО: ББУ т. III,
1952 - 1953 г.

БИБЛИОГРАФИЯ
НО
БИБЛИОГРАФИЯТА

ТВОРИЯ,² ИСТОРИЯ
И МЕТОДИКА НА
БИБЛИОГРАФИЯТА

БЫТОРСКИ БИБЛ.
ИНСТИТУТ
"ЕДИН ПЕЛИН"

ГОДИШНИК
№ 554 т. IV
1954 г.

Теория, история
и методика на
библиографията

ГОВИШНИК
на ББУ Т.У,
1955 г.

ТЕОРИЯ, ИСТОРИЯ
И МЕТОДИКА НО
БИБЛИОТЕКОУСТА

Будильников
Скля Институт
"Били Пили"

ГОДИШНИК
ИЗД. ББЛ Т. VI,
1956 - 1957 г.

Теория, история
и методика на
бухгалтерского

БЪЛГАРСКИ
ОУЧЕЛ. ИНСТИТУТ
"Св. Кирил и Методий"

Годы жизни
на ББЦ т. VII,
1958 - 1960 г.

Теория, история
и методика на
философията

БЪЛГАРСКИ
ОБЩ. ИНСТИТУТ
"ЕМИЛ ПЕЛИН"

ГОРЬШНИК
№ 550 т. VIII,
1961г.

ТЕОРИЯ, ИСТОРИЯ
И МЕТОДИКА НА
ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

БЪЛГАРСКИ
БИБЛ. ИНСТИТУТ
"БЛИЗ. ПЕРИОД."

ГОДИШНИК
НА ББШТ. IX,
1962г.

ТЕОРИЯ, ИСТОРИЯ
И МЕТОДИКА НА
БИБЛИОТЕКОФИЛИЯ

НАУЧНОЕ СЕРИО
НАУЧНОЕ И
ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНО

БЛАГОДЕРУ.
БЛАГ. УЧЕБНИК
"БЛАГ. ПЕЧАТ"

1963r.

ТЕОРИЯ, ИСТОРИЯ
И МЕТОДИКА НО
Б.Б.ИЗДАТЕЛЬСТВО

НАУЧНО² ИНФОР-
МАЦИЯ И

1964 r

ТЕОРИЯ, ИСТОРИЯ
И МЕТОДИКА НО
БИБЛИОТЕКАРНОГО

НАУЧНО-ИНФОР-
МАЦИЯ И
АДМИНИСТРАЦИЯ

1965,

ТЕОРИЯ, ИСТОРИЯ
И МЕТОДИКА НО
БИБЛИОТЕКА

НАУЧНО-ИНФОР-
МАЦИЯ И
ДОКУМЕНТАЦИЯ

1966/

Твория история
и метовика на
субиндустриално

НАУЧНО ИНФОР-
МАЦИЯ И
ДОКУМЕНТАЦИЯ

БЗ. Лероу

Рис. 2

КНИГОЗНАНИЕ

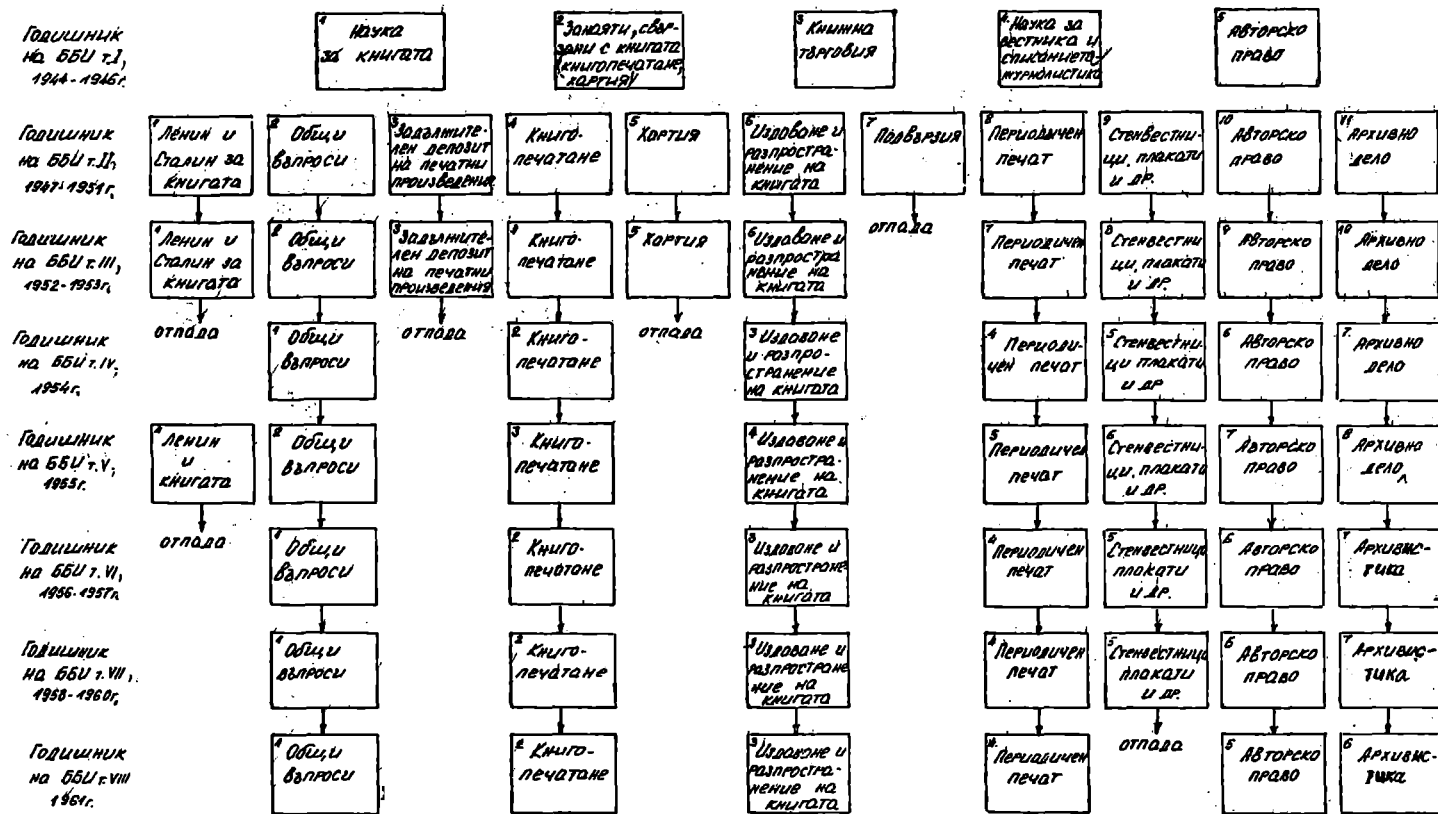
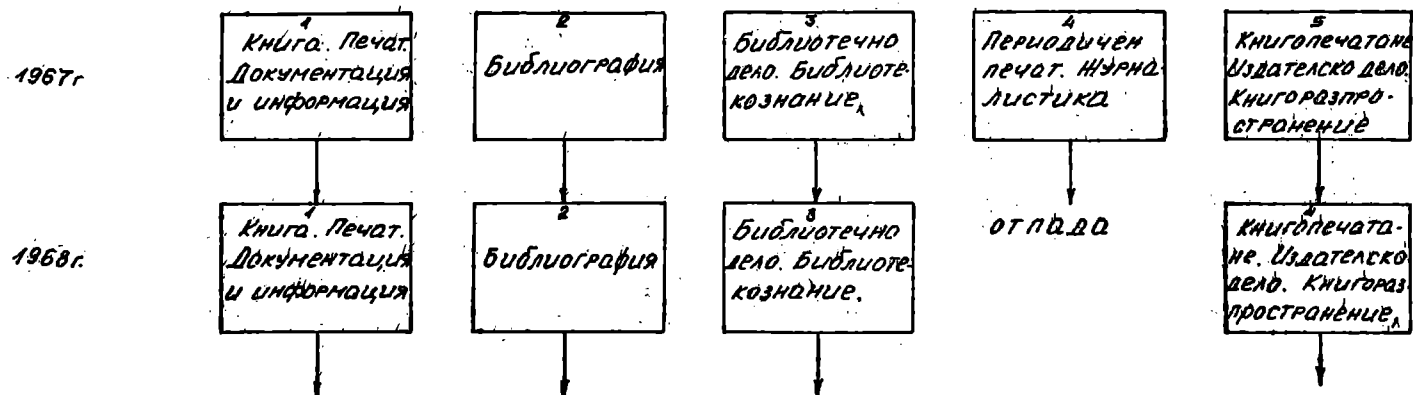

Рис. 3

II. 1967 - 1976 г.

Годишен указател на теоретичната литература:
 "Библиотекознание. Библиография. Книгознание. Научна информация."

1969 г. и нататък - без изменение.

Рис. 4

но дело“ разделите се свеждат само до 4, които обаче са раздробени в подраздели. В следващите години измененията не са големи. Новост настъпва от 1964 г.: разкрива се нов раздел „Библиография и научна информация“ (след „Книгознание“ и „Библиотечно дело“), който включва теоретичната литература по библиография и по въпросите на научната информация. До 1963 г. вкл. тази литература се регистрира в дяла „Библиография на българската библиография“, раздела „Обща библиография“ с подраздели „Теория, история и методика на библиографията“ и „Български библиографски институт „Елин Пелин“, като в т. 9 на Годишник на ББИ се явява и трети подраздел: „Научна информация и документация“. Известно е, че в началото на 60-те години въпросите на научната информация станаха актуални, в печата започнаха да се появяват публикации по тези въпроси, които не можеха да намерят мястото си в класификационната схема, поради което беше наложително да се разкрие този нов подраздел.

От 1967 г. започва нов етап в развитието на библиотековедската библиография, която придобива вече съвсем нов облик. Изменя се заглавието ѝ: „Библиотекознание. Библиография. Книгознание. Научна информация“; сменя се съставителят — дотогава работена заедно с „Библиография на българската библиография“ от ББИ и от 1964 г. — от неговия наследник, библиографският сектор към Народната библиотека, сега правилно изданието се очиства от библиографията от втора степен (тя започва да излиза също отделно като самостоятелно издание) и става задача на Научно-методичния отдел на Народна библиотека. Същият този отдел като център на научноизследователската работа по библиотекознание у нас има международното задължение (след съвещанието на научно-методичните центрове по библиотекознание от социалистическите страни, състояло се в Будапеща в 1964 г.) да информира за българската библиотековедска литература чрез библиографски издания, каквото е именно разглежданата библиография. Сега, при новите обстоятелства, се взема решение да се възприеме нова класификационна система. Изборът пада върху УДК по две причини: от една страна, във връзка с постото международно задължение, тъй като УДК се използва най-широко в международната практика и, от друга страна — защото тази класификация е въведена в окръжните и във всички общообразователни библиотеки у нас. Използува се българското издание на УДК, като при нужда деленията се доразвиват и детайлизират. Класификационната схема в 1967 г. съдържа 5 главни раздела: 1) Книга. Печат. Документация и информация; 2) Библиография; 3) Библиотечно дело. Библиотекознание; 4) Периодичен печат. Журналистика; 5) Книгопечатане. Издателско дело. Книгоразпространение.

От следващата 1968 г. разделът „Периодичен печат. Журналистика“ отпада. Преценява се, че тази област, макар и гранична на библиотекознанието, много разширява обхвата на библиотекотографията.

Според УДК въпросите на книгознанието се обхващат от два раздела: „Книга. Печат“, който включва общи материали за книгата и печатата и тяхната роля, и „Книгопечатане. Издателско дело. Книгоразпространение“, така че класификационната схема разделя на две нива литературата, принадлежаща към една и съща област.

Раздел „Библиография“ предхожда раздела „Библиотечно дело. Библиотекознание“, въпреки че последният доминира над всички останали: статистическите данни сочат, че 67,3% от целия материал в указателя е литература по въпросите на библиотечното дело.

Заглавието „Библиотекознание. Библиография. Книгознание. Научна информация“ не съответствува на реда, по който са представени разделите в класификационната схема. В заглавието правилно на челно място е поставено „Библиотекознание“, което е основната част от указателя, следвано от „Библиография“—неразривно свързана с библиотекознанието, после—по традиция „Книгознание“, а на последно място е „Научна информация“¹⁴, тъй като тя се появи най-късно.

АНАЛИЗ НА ПЪРВИЧНАТА ЛИТЕРАТУРА ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ, БИБЛИОГРАФИЯ, КНИГОЗНАНИЕ И ИНФОРМАТИКА

Като база за анализ на първичната литература е използвана разгледаната библиография. На нейна основа са извлечени количествени данни (представени в редица таблици), които разкриват литературата по множество параметри: по обем, по вид—самостоятелни публикации и статии, по съдържание, по характер; отделно са разгледани периодичните издания—източници на библиотековедска литература, и др. Езикът на цифрите говори убедително за известни закономерности и показва някои характерни явления в развитието както на специалната библиография, така и на библиотечната наука у нас, намерила отражение в първичната литература.

а) ОБЩ ОБЕМ

Извършеното изследване показва, че общото количество на първичната литература в обхванатите области от 1944 до 1976 г. възлиза на 10 052 заглавия, от които 866 са самостоятелни издания (книги и брошури), а всички останали—статии в периодичния печат. Разгледани са по отделно двата посочени вече периода: 1944 — 1966 г. и 1967 — 1976 г.

През първия период общият брой на публикациите е 5722, или средно 260 годишно (табл. 1а)¹⁵, а през втория—общо 4330, или средно годишно 433 (табл. 1б).

Явно е, че първичната литература постоянно нараства, което е закономерно при непрестанното общо увеличаване на книжнината в света и във всички области на знанието—явление, което засяга и нашата област, развила се в страната ни тъкмо в тези две-три десетилетия. В това време се появяват нови периодични издания по профила и в сродни области, които допринасят чувствително за увеличаване на общия ѝ обем. В началните години, когато библиотечната наука у нас тепърва започна своето развитие, публикациите са много по-малко в сравнение с по-късни години: напр. за 1944 — 1951 г. средната годишна бройка е около 150 заглавия, докато за 1960—1966—вече към 320. Нарастването се движи неравномерно, с колебания. В някои години имаме рязко увеличение, а в други—намаление. В годините, когато излизат периодични сборници по профила (Годишник на ББИ, Известия на НБКМ, Известия на Централната библиотека на БАН), които не излизат редовно всяка година, въпреки че по начало са годишни издания, бройката нараства веднага и съответно спада, когато липсват.

Т а б л и ц а 1а

Количество на литературата по библиотекознание, библиография, книгознание и научна информация за периоди 1944 — 1966 г.

Година	Общ брой	Библиотечно дело		Библиография		Книгознание		Научна информация	
		брой	%	брой	%	брой	%	брой	%
1944 — 1946	213	88	41,3	16	7,5	109	51,2	—	
1947 — 1951	832	261	31,4	50	6	521	62,6	—	
1952 — 1953	674	219	32,5	44	6,5	411	61	—	
1954	400	179	44,8	4	1	217	54,2	—	
1955	310	134	43,2	23	7,4	153	49,4	—	
1956 — 1957	575	241	41,9	26	4,5	307	53,4	1	0,2
1958 — 1960	810	273	33,7	51	6,3	479	59,1	7	0,9
1961	259	110	42,5	21	8,1	126	48,6	2	0,8
1962	284	107	37,7	31	10,9	140	49,3	6	2,1
1963	320	44	13,8	31	9,7	238	74,3	7	2,2
1964	257	106	41,3	6	2,3	141	54,8	4	1,6
1965	438	174	39,7	25	5,7	229	52,3	10	2,3
1966	350	151	43,1	9	2,6	178	50,9	12	3,4
всичко	5722	2087		337		3249		49	
средно- годишно	260	90	36,4%	16	5,9%	150	56,8%	4	0,9%

Т а б л и ц а 1б

Количество на литературата по библиотекознание, библиография, книгознание и научна информация за периода 1967 — 1976 г.

Година	Общ брой	Книга. Печат		Документация и информация		Библиография		Библиотечно дело Библиотеко- знание		Книгопечатане Издателско дело. Книгораз- пространение	
		брой	%	брой	%	брой	%	брой	%	брой	%
1967	439	13	3	11	2,5	7	1,6	289	65,8	119	27,1
1968	301	14	4,7	12	4	13	4,3	204	67,8	58	19,2
1969	306	8	2,6	21	6,9	12	3,9	229	74,8	36	11,8
1970	386	21	5,4	18	4,7	12	3,1	284	73,5	51	13,2
1971	414	33	8	18	4,3	22	5,3	277	66,9	64	15,5
1972	460	83	18	19	4,1	11	2,4	276	60	71	15,5
1973	487	31	6,4	25	5,1	13	2,6	327	67,2	91	18,7
1974	546	38	7	26	4,8	28	5,1	330	60,4	124	22,7
1975	461	27	5,8	43	9,3	12	2,6	310	67,3	69	15
1976	530	38	7,2	17	3,2	10	1,9	388	73,2	77	14,5
всичко	4330	306		210		140		2914		760	
средно- годишно	433	31	7,1%	21	4,8%	14	3,2%	291	67,3%	76	17,6

Освен по брой публикациите са разкрити и диференцирано по главните раздели на класификационната схема, както и по процентното им отношение към общия обем. По раздели през първия период литературата по книгознание значително преобладава над тази по библиотекознание. В цифрови данни:

по книгознание—общо 3249 заглавия, средногодишно 150, или 56,8% от общия брой;

по библиотекознание—общо 2087 заглавия, средногодишно 90, или 36,4%.

Причината за това явление е, че, на първо място, самата литература по библиотекознание в онзи период е по-оскъдна поради по-слабото развитие на самата наука и, на второ място, че книгознанието се схваща тогава много широко, както показва и анализът на класификационната схема: в него се включват проблеми не само на книгата и печата, но и книжна търговия, журналистика, авторско право и много други сродни въпроси.

Малкото количество литература по библиотекознание говори красноречиво за онзи период, в който библиотечната наука започва да се развива, когато липсват достатъчно подготвени научни кадри, които да творят науката, да публикуват, да издават по-широко. Теоретични органи—периодични издания по библиотекознание—се появяват едва 10-ина години след 9. IX. 1944 г. Тласък за развитието на библиотекознанието и библиографията като наука дава и друг факт: в 1954 г. Народната библиотека и Българският библиографски институт се обявяват официално за научно-изследователски институти по библиотекознание и съответно по библиография. Но отражението на научната дейност, нейното проявление в публикации идва по-късно.

Раздел „Библиография“ е представен за целия първи период с 337 заглавия, средногодишно 16 заглавия, или 5,9% от общото количество. Трябва да се има пред вид, че тук се включва само теоретична литература по библиография, която сама по себе си не е изобилна—библиографската дейност се изяснява преди всичко в съставяне на указатели, а те са обект на „Библиография на българската библиография“. Поради изискванията на времето, вниманието е насочено повече към практическа библиографска дейност. Публикациите, посветени на теория на библиографията—както сочат цифрите—не са много, защото и тружениците на това поле са малобройни.

Раздел „Научна информация“ включва всичко 49 заглавия, средногодишно 4, или 0,9% от общия брой. Научната дисциплина, днес наричана „информатика“, се заражда едва в началото на 50-те години. Първата публикация у нас се появява в 1956 г., постепенно броят се увеличава, за да стигне 12 заглавия през 1966 г.

През втория период картината е по-различна:

От 4330 заглавия за целия 10-годишен период 2914, или 291 заглавия средно-годишно, принадлежат на раздел „Библиотечно дело. Библиотекознание.“ Това обхваща 67,3% от общия брой.

Следват в низходящ ред разделите: „Книгопечатане. Издателско дело. Книгоразпространение“—общо 760 заглавия, 76 средногодишно, или 17,6%; „Книга. Печат“—общо 306 заглавия, 31 средногодишно, или 7,1%; „Документация и информация“—общо 210 заглавия, 21 средногодишно, или 4,8%; „Библиография“—общо 140 заглавия, 14 средногодишно, или 3,2% от общия обем (табл. 16).

Сравнението между първия и втория период показва чувствителни разлики: освен че общият обем на литературата значително е нараснал, изменило се е съотношението между количеството литература в разделите (тук разглеждани според възприетата нова класификационна система). Сега определено преобладава литературата по „Библиотечно дело, Библиотекознание“. Главната причина за нейното доминиращо място е особеното внимание, което се отдава на този раздел, и подчиненото положение на останалите раздели, чиято литература се подбира по-строго. Освен това трябва да се подчертае, че количеството на тази литература обективно е нараснало. В това време вече библиотечната наука е получила широко развитие, Народната библиотека се е разраснала и утвърдила и като научен институт, и като методичен център за цялата библиотечна мрежа в страната, окръжните библиотеки са укрепнали, израснали са по-голям брой нови библиотечни кадри—специалисти и научни работници, чиито изследвания спомагат за увеличаване броя на публикациите.

Литературата по „Книгознание“ (ако обединим двата раздела: „Книга. Печат“ и „Книгопечатане. Издателско дело. Книгоразпространение“, които по своята същност образуват книгознанието в по-широк смисъл и каквото е и схващането според старата класификационна система) и сега обхваща почти една четвърт от цялата литература — 24,7%.

Литературата по „Библиография“ намалява в сравнение с първия период: от 5,9% сега е 3,2%. Причината следва да се търси в липсата на специален теоретичен орган по библиография, какъвто беше „Годишник на ББИ“, който съдържаше най-големия дял от теоретичните публикации по библиографски въпроси.

В сравнение с първия период сега чувствително се увеличава литературата по „Документация и информация“. Това е съвсем естествено във връзка с развитието на тази област, която вече се утвърждава като самостоятелна научна дисциплина.

6) КОЛИЧЕСТВЕН АНАЛИЗ НА САМОСТОЯТЕЛНИТЕ ПУБЛИКАЦИИ

Всеизвестен факт е, че днес преобладаваща част от научната литература във всички области на знанието са статиите в списания, като съотношението между статийната и непериодична литература е различно в различните научни области.

И библиотекознанието не прави изключение в това отношение. Въз основа на разглежданата тук библиография е установено съотношението между статиите и непериодичната литература и по-нататък е извършен библиометричен анализ, който обхваща самостоятелните публикации, а от периодичната литература е анализирано подробно списание „Библиотекар“ като основно (и единствено) списание по профила, което съдържа над 50% от всички статии по библиотечни въпроси.

Въпреки че като източник на нова информация научното списание играе първостепенна роля, ние разглеждаме по-подробно самостоятелните публикации, тъй като книгите по начало са източниците, които сумират знание, обобщават резултатите и постиженията във всяка научна област, дават картината на нейното развитие и съвременно състояние, те, както се казва, носят върху себе си цялата сграда на науката.

Статийната литература в разглежданата област съставлява повече от 90% от всички публикации, с малки различия през двата периода, които разграничаваме.

През първия период статиите са 91,7%, а самостоятелните публикации—8,3% от общия брой. Реалният брой на самостоятелните публикации въобще е малък—от 260 заглавия средногодишно 22 са самостоятелни (табл. 2а).

През втория период се увеличава общият брой на публикациите: 433 заглавия средногодишно, от които 39 самостоятелни. Показва се, макар и не особено чувствително, процентът на самостоятелните публикации: 9,7% към 90,3% статии (табл. 2б).

Самостоятелните публикации са разкрити и по раздели на съответните за двата периода класификационни схеми. Подходът при анализа е различен за двата периода: за първия период даваме обща преценка, докато за втория период сме се стремили да дадем един по-разгънат в няколко насоки анализ и по други показатели, които разкриват външния облик на публикациите—по обем (в страници), по тираж, по начин на отпечатване. Освен в количествено отношение самостоятелните публикации са разгледани и по съдържание в два разреза: а) по основни подраздели на класификационната система и б) според характера на публикациите: теоретична литература, методична, учебна и пр.

През първия период общият брой на самостоятелните публикации възлиза на всичко 476 заглавия. При степенуването по раздели преобладава раздел „Книгознание“, следван от „Библиотечно дело. Библиотекознание“, на трето място—„Библиография“ и на последно—„Научна информация“. Съвсем обяснимо е, че публикациите в този раздел са така малко, след като литература по тези въпроси започва да се появява едва в 1956 г. и за 10 години се събират всичко 49 заглавия, от които само 2 самостоятелни.

През втория период картината е по-различна: както общият обем, така и самостоятелните публикации в раздел „Библиотечно дело. Библиотекознание“ безспорно превъзхождат по количество всички останали раздели. От общо 390 самостоятелни публикации за целия период 249 са от „Библиотечно дело“; на второ място по брой идва раздел „Книгопечатане. Издателско дело. Книгоразпространение“, съединен с раздел „Книга. Печат“, на трето място—„Научна информация“ и на последно—„Библиография“.

Очевидно е, че през първия период броят на самостоятелните публикации е оскъден. По своя характер и съдържание те отразяват състоянието на нашата област в онова време, дават явна картина на тогавашните нужди. Съвсем закономерно в периода на създаване и начално развитие на библиотеките голяма част от публикациите са наредби, закони, инструкции, правилници и пр., с които се уреждат организационни въпроси; издават се ръководства за библиотеките, правила за описание и т. под.: лекции за библиотекарски курсове, каквито тогава се организират за подготовка на необходимите за библиотеките кадри; преводни съветски книги—тогава започва да се черпи опит от съветското библиотечно дело и т. н.

И в началото на 50-те години преобладават издания с подобен характер. Увеличава се учебната литература: лекции, програми, явяват се първите учебници за Държавния библиотекарски институт. Със създаването на Методичен кабинет към Народната библиотека започват да се издават методични материали в помощ на библиотеките от цялата страна.

Таблица 2^а

Самостоятелни публикации през 1944-1966 г. (общ брой и по главни раздели на класификационната схема)

Година	Общ брой на год.	Само- стоят. публ.	% от общия брой	Библиот. дело			Библиография			Книгознание			Научна информация		
				всичко в отдела	само- стоя- телни	% от отдела	всичко в отдела	само- стоя- телни	% от отдела	всичко в отдела	само- стоя- телни	% от отде- ла	всичко в отдела	само- стоя- телни	% от отде- ла
1944 - 46	213			88	—	—	16	—	—	109	—	—	—	—	—
1947 - 51	832	95	11,4	261	25	9,6	50	9	18,0	521	61	11,7	—	—	—
1952 - 53	674	66	9,8	219	36	16,4	44	4	9,1	411	26	6,4	—	—	—
1954	400	42	10,5	179	30	16,7	4	—	—	217	12	5,5	—	—	—
1955	310	47	15,2	134	17	12,7	23	6	26,1	153	24	15,7	—	—	—
1956 - 57	575	67	11,6	241	24	10,0	26	6	23,0	307	37	12,0	1	—	—
1958	810	54	6,7	273	25	9,2	31	1	2,0	479	28	6,0	7	—	—
1961	259	24	9,3	110	10	9,1	21	—	—	126	14	11,1	2	—	—
1962	284	14	4,9	107	7	6,5	31	3	9,7	140	4	2,8	6	—	—
1963	320	12	3,7	44	3	6,8	31	3	9,7	238	6	2,5	7	—	—
1964	257	17	6,6	106	6	5,6	6	1	16,7	141	10	7,0	4	—	—
1965	438	18	4,1	177	11	6,3	25	1	4,0	229	6	2,6	10	—	—
1966	350	20	5,7	151	9	6,0	9	—	—	178	10	5,6	12	1	8,3
всичко	5722	476		2087	203		337	34		3249	238		49	1	0,5
средно- годишно	260	22	8,3%	90	9	9,7%	16	1,5	10,1%	150	11	7,3%	4,4 (след 1956)	—	—

Самостоятелни публикации през 1967 — 1976 г. (общ брой по главни раздели на класификационната схема)

Година	Общ брой за год.	Самостоятел. издат.	% от общия брой	Книга. Печат			Документация и информация			Библиография			Библиотечно дело. Книгопечатане. Библиотекознание Издат. дело Книгоразпростр.					
				всичко в отдела	самостоятел. отд.	% от отд.	всичко в отдела	самостоятел. отд.	% от отд.	всичко в отдела	самостоятел. отд.	% от отд.	всичко в отдела	самостоятел. отд.	% от отд.	всичко в отдела	самостоятел. отд.	% от отд.
1967	439	37	8,4	13	—	—	11	1	9,1	7	—	—	289	29	10,0	119	7	5,9
1968	301	34	11,3	14	1	7,1	12	1	8,3	13	1	7,7	204	24	11,8	58	7	12,1
1969	306	40	13,1	8	—	—	21	7	33,3	12	1	8,3	229	25	10,9	36	7	19,4
1970	386	36	9,3	21	1	4,8	18	—	—	12	1	8,3	284	26	9,2	51	8	15,7
1971	414	42	10,1	33	7	21,2	18	8	44,4	22	1	4,5	277	20	7,2	64	6	9,4
1972	460	47	10,2	83	6	7,23	19	3	15,8	11	—	—	276	34	12,3	71	4	5,6
1973	487	32	6,6	31	3	9,7	25	6	24,0	13	—	—	327	17	5,2	91	6	6,6
1974	546	54	9,9	38	3	7,9	26	6	23,1	28	2	7,1	330	34	10,3	124	9	7,3
1975	461	32	6,9	27	1	3,7	43	6	13,9	12	—	—	310	20	6,5	69	5	7,2
1976	530	36	6,8	38	3	7,9	17	6	35,3	10	1	10,0	388	20	5,2	77	6	7,8
всичко	4330	390	9,0	306	25	8,2	210	44	20,9	140	7	5,0	2914	249	8,5	760	65	8,6
средно-годишно	433	39	—	31	2,5	—	21	4,4	—	14	0,7	—	291	25	—	76	6,5	—

Към 60-те години преобладаващият брой самостоятелни издания по своя характер са методични и инструктивни материали, ръководства за работата на различни типове библиотеки, пътеводители на библиотеки, юбилейни сборници на читалищни библиотеки от страната, учебна литература — българска и преводна от съветски учебници.

До края на целия първи период самостоятелните издания запазват този характер. По външен облик те са съвсем скромни в началния период, много от тях циклостилни, малки по обем и по тираж. Постепенно офсетовият печат замества циклостилния, появяват се и по-представителни издания.

През втория период изменението в съотношението между количеството в разделите се отнася както за самостоятелните публикации, така и за общия обем.

Явно е бързо нарастване на публикациите по „Научна информация“ — развитие, което е съвсем естествено за всяка нова наука, разпространявана чрез литературата. Самостоятелните работи тук съставляват повече от 20% от всички публикации в отдела, тъй като не съществува периодично издание по профила, а една нова дисциплина се нуждае от изясняване и формулиране на основните ѝ положения. Такава роля изпълняват именно самостоятелните публикации.

Характерно е също спадането на количеството на публикациите по „Библиография“, което се дължи не само на липсата на специализиран орган по библиография. Причините за това са комплексни: от една страна, забелязва се понижена активност в теоретичните разработки по библиография и, от друга страна, може да се предположи, че развитието на информатиката като нова научна дисциплина отне в своя полза част от потенциалните сили в областта на библиографията.

в) ЛИТЕРАТУРАТА ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ ЗА 1967 — 1976 Г., АНАЛИЗИРАНА ПО СЪДЪРЖАНИЕ

В нашето изследване сме подложили на по-обстоятелствен анализ специално литературата по библиотекознание през втория период, когато тя е преобладаваща.

Цифровите данни, ако за критерий се приеме броят на публикациите, дават възможност да се открият „най-важните“ направления в развитието на библиотечното дело (табл. 3).

Разпределението на публикациите по подраздели на класификационната схема изтъква като най-голям, с най-много публикации подраздела „Видове библиотеки“, който заедно с публикацииите, посветени на Народната библиотека „Кирил и Методий“, обхваща 41,9% от всички публикации по библиотечно дело и библиотекознание. На второ място е подразделът „Теория и практика на библиотечната работа“ — 25,8%. Значително по-малобройни са подразделите „Библиотечно дело в България“ — 8,8%, „Организация и управление на библиотеката. Биографски материали“ — 8,13%, още по-назад са „Четене и ръководство на четенето“ — 6,6%, „Цели и задачи на библиотеката. Организация на библиотечното дело“ — 6,2%, „Ползуване на библиотеката“ — 2,2%, и най-накрая, с най-малко публикации са подразделите „Библиотечни сгради и обзавеждане“ — 1,5%, „Библиотечното дело в СССР и в чужбина“ — 1,4%, и сборният подраздел от „Общи въпроси. Конгреси и конференции. Квалификация и подготовка на кадри“.

Т а б л и ц а 3

Публикациите по „Библиотечно дело. Библиотекознание“ за 1967 – 1976 г., разпределени по главните раздели на
класификационната схема

Година	Общ брой	Общи въпр. Кадри и др.	Библ. де- ло в България	Библ. де- ло в СССР и в чужбина	Цели и зад. на библиоте- ката. Орг. на библ. дело	Библ. сгради и обу- вждане	Орган. и упр. на библиоте- ката. Биограф. материали	Ползува- не на библиоте- ката	Теория и практика на библ. работа	Видове библио- теки	НБ КМ	Четене и ръко- водство за че- тене
		бр.	бр.	бр.	бр.	бр.	бр.	бр.	бр.	бр.	бр.	бр.
1967	289	15	37	4	10	2	22	8	64	90	26	11
1968	204	13	23	4	6	2	22	3	48	53	17	16
1969	229	8	29	4	17	1	19	7	47	58	30	9
1970	284	26	31	7	12	4	34	3	73	75	8	11
1971	277	15	38	1	17	7	26	4	58	86	11	14
1972	276	4	25	9	15	2	28	11	83	69	4	26
1973	327	16	17	2	29	6	20	12	80	100	27	18
1974	330	5	19	3	26	10	23	4	100	98	23	19
1975	310	8	13	3	22	4	20	4	90	93	8	45
1976	388	12	24	4	26	5	27	9	114	132	11	24
Вс.	2910	122	256	41	180	43	241	65	750	854	165	193
% от общия брой		4,2	8,8	1,4	6,2	1,5	8,3	2,2	25,8	29,3	5,7	6,6

Съвсем обяснимо като „най-важни“ се явяват подразделите „Видове библиотеки“ и „Теория и практика на библиотечната работа“: тук се включват въпросите на комплектуването, на справочно-библиографската работа, класификация, каталогизация, работата на всички видове библиотеки и пр. — всички онези въпроси, които сами по себе си представляват ядрото на библиотечната наука и практика. Те станаха особено актуални след приемането на постановление № 2 от 1970 г. за изграждане на единна библиотечната система във връзка с преустройството на библиотечното дело в страната. Това е причината броят на публикациите в тези раздели да нараства най-много (с известни колебания в отделни години). Ако проследим динамиката на това нарастване, ще установим, че „Видове библиотеки“ от 90 заглавия в 1967 се увеличава на 132 в 1976 г., т. е. увеличение с 68%; също „Теория и практика на библиотечната работа“ — от 64 заглавия в 1967 в 1976 са 114, т. е. с 56%. Твърде голямо увеличение бележи подраздел „Четене и ръководство на четенето“ — една по-нова и актуална област, на която днес се обръща особено внимание: от 11 заглавия в 1967 г. в 1975 г. са 45, но в 1976 г. спадат на 24. Колебанията са в пряка зависимост от излизането на периодичните сборници, които се явяват нередовно, както и други списания — например значително повлияват върху броя на заглавията материалите (макар и малки по обем) от „Годишник на Пловдивската Народна библиотека „Ив. Вазов“ — възстановен в 1973 г. след дългогодишно прекъсване, от списанието „Книга. Читател. Периодичен печат“ (сега преустановено); от сборника „Методични материали по агроинформатика“ и пр. Колебанията в броя на публикации-те, посветени на дейността на Народна библиотека „Кирил и Методий“, са до известна степен свързани с юбилеи и чествувания на Народната библиотека: 90-ата и 95-ата годишнини от основаването и дават съответно отражение в печата. Нарастват и по-малки раздели, като „Цели и задачи на библиотеката. Организация на библиотечното дело“ — от 10 заглавия в 1967 г. стават 26 в 1976 г., или 160%. Това увеличаване на публикациите по тези въпроси явно е свързано с изграждането на единната библиотечна система в онзи период. Нараства също и подразделът „Библиотечни сгради и обзавеждане“ — от 2 заглавия в 1967 на 5 в 1976, т. е. 150%. Сравнително стабилни остават отделите „Библиотечно дело в СССР и в чужбина“ и „Ползуване на библиотеката“.

г) САМОСТОЯТЕЛНИТЕ ПУБЛИКАЦИИ ЗА 1967 — 1976 Г.,
АНАЛИЗИРАНИ ПО: СЪДЪРЖАНИЕ, ОБЕМ, ТИРАЖ,
СПОСОБ НА ОТПЕЧАТВАНЕ

Не си поставяме за задача да оценяваме публикациите, да изказваме мнение за тяхната научна значимост и практическа ценност, защото „безпристрастна и вярна оценка ще даде обществената практика и времето“¹⁶. Библиометричният подход, който използваме в настоящото изследване, обаче дава основа за известни интерпретации на базата на получените данни.

Затова избрахме като най-сигурен път да анализираме самостоятелните публикации, защото в тях кристализират основите на всяка научна дисциплина, в тях се изследват главните проблеми.

Разпределението на самостоятелните публикации по „Библиотечно дело. Библиотекознание“ за десетилетието 1967 — 1976 г. по основни под-

раздели на класификационната схема показва (табл. 4), че най-голям брой самостоятелни публикации се явяват по „Теория и практика на библиотечната работа“—107 заглавия, т. е. 43% от всички самостоятелни публикации по библиотечни въпроси, следвани от „Библиотечно дело в Бълга-

Т а б л и ц а 4

Самостоятелните публикации по „Библиотечно дело. Библиотекознание“ за 1967—1976 г., разпределени по главните раздели на класификационната схема

Годи- на	Общ брой	Самос- стоя- телни публи- кации	Общи въпр. Кадри и др.	Библ. дело в Бъл- гария	Цели и за- дачи на биб- лите- ката Орг. на библ. дело	Биб- лиот. сгради и об- завеж- дане	Пол- зуване на биб- лиоте- ката	Теория и прак- тика на биб- на биб- работа	Видове биб- лиотеки	НБ и КМ	Четене и ръко- водство за четенето
			бр.	бр.	бр.	бр.	бр.	бр.	бр.	бр.	бр.
1967	289	29	—	5	—	—	—	11	9	3	1
1968	204	24	—	8	1	—	—	8	1	5	1
1969	229	25	1	8	—	1	—	6	5	5	—
1970	284	26	—	4	1	—	—	11	5	2	2
1971	277	20	—	—	1	1	—	10	4	2	2
1972	276	34	—	7	2	1	1	14	8	—	1
1973	327	17	—	8	—	—	1	5	2	—	1
1974	330	34	—	5	—	1	—	21	6	1	—
1975	310	20	1	5	—	—	—	10	4	—	—
1976	388	20	—	2	—	—	—	11	3	—	4
Вс.	2910	249	2	52	5	4	2	107	47	18	12
% от общия брой		8,6	0,8	21	2	1,6	0,8	43	18,8	7,2	4,8

рия“—52 заглавия, или 21%; на трето място „Видове библиотеки“—47 заглавия, 18,8%, следвани от публикациите, посветени на НБКМ—18 заглавия, 7,2%; след това четене и ръководство за четенето—12 заглавия, 4,8%; „Организация на библиотечното дело“—5 заглавия, 2%, и т. н. В два от подразделите—„Библиотечно дело в СССР и в чужбина“ и „Организация и управление на библиотеката“, няма нито една самостоятелна публикация.

Установява се твърде голямо съответствие между общия брой на публикациите (табл. 3) и броя на самостоятелните заглавия (табл. 4). Последните също така преобладават (с малки изключения) в онези „най-важни“ подраздели, които събират в себе си главните въпроси на библиотечната наука и практика у нас.

Самостоятелните публикации в раздела „Библиотечно дело. Библиотекознание“ са анализирани и според техния характер—но вече не съобразно класификационната схема. Констатира се, че преобладаващият брой самостоятелни публикации са методични материали: 76 заглавия, или 30,5% от всички самостоятелни, следвани от теоретични трудове: 65 заглавия—26,1%; статистически материали и издания със смесен характер—50 заглавия, 20,1%; издания със справочен характер („пътеводители“ и т. под.)—37 заглавия, 14,9%; нормативни документи; правилници, укази,

стандарт и т. под. — 15 заглавия, 6%, и накрая—учебна литература—само 6 заглавия, или 2,4% (табл. 5).

Методичните материали заемат законно челното място, защото нуждите на библиотечното дело в страната ни налагат издаването предимно на такава литература — в помощ на библиотеките от цялата мрежа. Учебната литература обаче е неочаквано малобройна и това говори за едно неизпълнено задължение на лицата, отговорни за обучението и подготовката на професионалните библиотекарски кадри.

Т а б л и ц а 5

Самостоятелните публикации по „Библиотечно дело. Библиотекознание“ за 1967 — 1976 г. по характер

Година	Общ брой	Теоретични	Методични	Учебни	Справочни	Нормативни	Статистични и смесени
1967	29	5	18	—	2	1	3
1968	24	1	11	—	7	—	5
1969	25	9	4	1	4	2	5
1970	26	10	9	—	3	—	4
1971	20	5	6	2	3	3	1
1972	34	6	12	—	7	3	6
1973	17	4	3	—	1	1	8
1974	34	9	6	—	7	1	11
1975	20	10	4	1	1	1	3
1976	20	6	3	2	2	3	4
общо	249	65	76	6	37	15	50
% от общия брой		26,1%	30,5%	2,4%	14,9%	6%	20%

Самостоятелните публикации са разгледани и от формален аспект: обем, тираж, способ на отпечатване. От 249 самостоятелни заглавия за 10 години 149 са с обем под 50 страници, т. е. 59,8% са брошури; 42 заглавия са с обем от 50 до 100 страници, или 16,9%; 34 заглавия—13,7%—от 100 до 200 страници и само 24 заглавия, 9,6%, са с обем над 200 страници (табл. 6). Макар и формален белег, по който не бива да се съди за ценността на научната литература, обемът в случая показва, че в разглежданата област солидните монографични издания са малко.

По отношение на тиражите на самостоятелните публикации състоянието е следното: * най-голям брой заглавия—86, или 34,5%, са издадени в тираж от 300 до 1000 екземпляра; 53 заглавия, или 21,3%—от 100 до 300 екземпляра; 34 заглавия, или 13,6%—с тираж над 1000. Само 9 заглавия, или 3,6%, т. е. единични случаи, са в тираж под 100 екземпляра (табл. 7).

Тук цифрите разкриват една картина, която законно поставя въпроси: дали нуждите на библиотечните и информационните кадри в нашата страна (като се включат и студенти по библиотекознание и научна информация и специализанти в курсове за следдипломна специализация) могат да бъдат задоволени от такива тиражи на специалната им литература—тиражи, които в болшинството си не надминават 1000 екземпляра? Досегашният опит е показал несъмнено, че изданията в нашата област се изчерпват бързо и не достигат дори и за библиотеките, а още по-малко за лични професионални нужди на хора от една развиваща се професия. Изводите са, че се налага библиотековедската литература да се издава в по-големи тиражи.

Таблица 6

Самостоятелните публикации по „Библиотечно дело. Библиотекознание“ за 1967—1976 г. по обем

Година	Общ брой	Под 50 стр.	50 — 100 стр.	100 — 200 стр.	Над 200 стр.
1967	29	23	3	3	—
1968	24	19	4	1	—
1969	25	17	7	1	—
1970	26	15	3	6	2
1971	20	10	6	3	1
1972	34	22	3	5	4
1973	17	10	2	3	2
1974	34	16	6	6	6
1975	20	8	2	3	7
1976	20	9	6	3	2
общо	249	149	42	34	24
% от общия брой		59,8%	16,9%	13,7%	9,6%

Таблица 7

Самостоятелните публикации по „Библиотечно дело. Библиотекознание“ за 1967—1976 г. по тираж

Година	Общ брой	до 100 экз.	100 — 300 экз.	300 — 1000 экз.	Над 1000 экз.	Неозначен тираж
1967	29	2	5	8	3	11
1968	24	1	2	8	1	12
1969	25	2	6	7	2	8
1970	26	—	10	11	3	2
1971	20	—	2	9	7	2
1972	34	1	10	8	8	7
1973	17	—	5	4	2	6
1974	34	2	7	13	2	10
1975	20	—	3	11	2	4
1976	20	1	3	7	4	5
общо	249	9	53	86	34	67
% от общия брой		3,6%	21,3%	34,5%	13,6%	26,9%

По начин на отпечатване състоянието е следното: 116 заглавия, т. е. 46,6%, са на редовен печат; 84 заглавия, или 33,7%, на офсет, и 49, или 19,7%, на циклостил (табл. 8). Редовният печат преобладава, но се забелязва известна тенденция към спадане (с изключение на 1976 г.) за сметка на офсетовия печат, при който пък се констатира покачване. Това явление трябва да отчетем като съвсем нормално: то се дължи на развитието на оперативната полиграфия, която все повече измества редовния печат. Дори изненадва високият процент редовни издания. Това се дължи на факта, че един немалък брой от публикациите са издания на провинциални библиотеки, които разполагат по-често с редовна печатна база, отколкото с офсетова, и, от друга страна — че офсетовият печат у нас започ-

Таблица 8

Самостоятелните публикации по „Библиотечно дело. Библиотекознание“ за 1967 — 1976 г. по способ на отпечатване

Година	Общ брой	Редовен печат	Офсет	Циклостил
1967	29	20	5	4
1968	24	15	4	5
1969	25	7	6	12
1970	26	10	7	9
1971	20	12	4	4
1972	34	19	11	4
1973	17	8	5	4
1974	34	11	20	3
1975	20	4	13	3
1976	20	10	9	1
общо	249	116	84	49
% от общия брой		46,6%	33,7%	19,7%

на да се прилага при научни издания като приемлива печатна форма по-късно, отколкото в други страни. Броят на циклостилните издания е нормално да намалява все повече, защото качеството му не може да задоволява днешните изисквания.

По същите параметри са анализирани самостоятелните публикации и в останалите раздели, а именно:

„Библиография“: по обем—от всичко 7 заглавия за 10 години, 2 са под 50 страници, 2—от 50 до 100 страници, и 3—над 100 страници. По тираж—2 заглавия са до 300 екземпляра, 3—от 300 до 500, и 1 заглавие—над 500. По способ на отпечатване—5 заглавия са на офсет, 1—на редовен печат и 1 на машинопис (дисертация) (табл. 9). Извънредно ниският брой—

Таблица 9

Самостоятелните публикации по „Библиография“ за 1967—1976 г. по обем, тираж и способ на отпечатване

Година	Общ брой	Обем (в стр.)			Тираж		Способ на отпечатване		
		до 50	от 50 до 100	над 100	до 300 экз.	от 300 до 500	над 500	редовен	офсет
1967	—								
1968	1			дисерт.				машинопис	
1969	1	1			1				1
1970	1		1			1			1
1971	1			1		1			1
1972	—								
1973	—								
1974	2	1	1		1	1			2
1975	—								
1976	1			1			1	1	
всичко	7	2	2	3	2	3	1	1	5

само 7 заглавия — недава основа за някакви категорични оценки и изводи относно литературата по библиография. Що се отнася до нейния характер, то 3 заглавия от тези 7 са теоретични трудове, 3 — учебна литература, и 1 — методично пособие. От трите заглавия теоретична литература едното е дисертация, а другите две са преводни книги от руски и от немски език. Следователно теоретични изследвания — самостоятелни български издания — на практика липсват.

„Документация и информация“: по обем — от всичко 43 заглавия 21, или 48,8%, са брошури с обем под 50 страници, 6 заглавия — от 50 до 100 страници, 10 заглавия — от 100 до 200 страници и 6 заглавия — над 200 страници. По тираж — 18 заглавия, или 41,8%, са с тираж от 300 до 1000 екземпляра, 12 заглавия, 27,9%, над 1000 екземпляра, 11 заглавия, 25,6%, от 100 до 300 екземпляра, и само 2 заглавия са под 100 екземпляра. По начин на отпечатване: 32 заглавия, или 74,4%, са на офсет и 11 заглавия, 25,6%, на редовен печат (табл. 10). По отношение на обема и в този

Т а б л и ц а 10

Самостоятелните публикации по „Документация и информация“ за 1967 — 1976 г. по обем, тираж и способ на отпечатване

Год.	Общ брой	Обем (в стр.)				Тираж			Способ на отпечатване		
		до 50	от 50 до 100	от 100 до 200	над 200	до 100	100-300	300-1000	над 1000	редовен	офсет
1967	1	1						1			1
1968	1			1				1		1	
1969	7	6		1			5	2			7
1970	—										
1971	7	3	1	3			1		3	4	3
1972	3		1	1	1	1		1	1	1	2
1973	6	5	1				2	3	1		6
1974	6	1	2	1	2	1	1	2	2	2	4
1975	6	1	1	3	1			4	2	2	4
1976	6	4			2		2	4		1	5
всичко:	43	21	6	10	6	2	11	18	12	11	32
% от общия брой		48,8%	13,9%	23,4%	13,9%	4,7%	25,6%	41,8%	27,9%	25,6%	74,4%

раздел преобладаващият брой издания са брошури, но ако направим сравнение с раздел „Библиотечно дело. Библиотекознание“, установява се по-голям процент на по-обемни издания. Тиражите също са по-големи и това говори за едно по-широко разпространение на изданията по тази дисциплина, което се дължи на увеличаване броя на информационни кадри в този период във връзка с разширяването на мрежата от информационни служби у нас. По начин на отпечатване се вижда, че офсетът вече решително доминира над редовния печат, а циклостилните издания въобще няма. Това е напълно в духа на съвременното развитие на новите оперативни методи на полиграфия, които намериха приложение най-напред в научно-информационната дейност. По характер преобладаващият брой издания са учебна литература: лекции за курсове за следдипломна квалификация и учебници за висши учебни заведения — 11 заглавия, или 25,6%; следват издания с теоретичен характер — 10 заглавия, български и преводни,

или 23,4%; на трето място са нормативни материали: инструкции, правилници, програми и т. под. — 8 заглавия, 18,6%. Това степенуване следва напълно логичен ред: новата научна дисциплина, която тепърва се утвърждава, се нуждае най-напред от издания, които да подпомогнат подготовката на необходимите кадри, недостатъчни в началния период, както и от теоретична литература. Широкото развитие на национална мрежа от информационни органи изисква нормативни и методични документи за тяхното ръководство, поради което такива материали съставляват значителен процент от самостоятелните издания в тази област.

д) ПЕРИОДИЧНИ ИЗДАНИЯ — ИЗТОЧНИЦИ НА ЛИТЕРАТУРА
ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ, БИБЛИОГРАФИЯ,
КНИГОЗНАНИЕ И ИНФОРМАТИКА

В настоящото изследване се анализират периодичните издания, в които се публикуват статии от разглежданата област през периода 1967 — 1976 г. Решението ни да се ограничим в посочените хронологични рамки е продиктувано от два мотива: 1) периодичните издания не са претърпели коренни изменения в сравнение с първия период и като анализираме по-новия период, резултатите фактически са валидни за цялото време; 2) целта ни е да осветлим предимно съвременното състояние с цел да се направят изводи за бъдещото развитие.

Общият брой на българските периодични издания, в които са се появили статии по въпроси на библиотечното дело, библиографията, книгознанието или научната информация, е голям: общо 147 заглавия, от които 79 списания, 50 вестника (22 централни и 28 окръжни) и 18 периодични сборника. Средният им годишен брой възлиза на 56 заглавия: от тях 19 списания, 34 вестника (15 централни и 19 окръжни), 3 — 4 периодични сборника (табл. 11).

Т а б л и ц а 11

Периодични издания — източници на литература по библиотекознание, библиография, книгознание и научна информация за 1967 — 1976 г. по брой и по вид

Година	Общ брой	Списания	Вестници			Период. сборници
			Центр.	Окръжни	Всичко	
1967	64	26	15	17	32	6
1968	51	17	16	15	31	3
1969	43	13	11	16	27	3
1970	53	16	11	21	32	5
1971	52	12	19	20	39	1
1972	52	14	19	17	36	2
1973	59	23	18	16	34	2
1974	65	22	18	21	39	4
1975	62	22	14	23	37	3
1976	63	19	14	25	39	5
средно	56	18	15	19	34	3 — 4

В отделните години броят се запазва сравнително стабилен.¹⁷ но настъпват промени в състава: всяка година се явяват нови периодични

издания, а други отпадат. Причината за големия общ брой е, че много от източниците са „случайни“ — такива, които са далечни на разглежданата област, в които спорадично попадат статии от областта било на библиотечното дело и библиографията, било (и по-често) на книгознанието. Кръгът от източници се разширява особено от вестници с по-общ характер, които не много рядко поместват статии по общи въпроси на книгата и печата, на библиотеките и т. под.

Профилираните в разглежданата област периодични издания в същност са не много на брой и те са добре известни на специалистите у нас. Излизащите в настоящия момент списания и периодични сборници са следните: списание „Библиотекар“, списание „Читалище“ (отчасти), „Известия на Народната библиотека „Кирил и Методий“, „Годишник на Народната библиотека „Иван Вазов“ — Пловдив — сборник „Методични материали по агроинформатика“.

Към тях би следвало да се добавят още два бюлетина, издавани от ЦИНТИ, които обаче не се разработват аналитично и съдържанието им не се отразява нито в общата национална аналитична библиография („Летопис на статии от списания и сборници“), нито пък от специалната библиотековедска библиография, която тук разглеждаме. Те са: „Сборник от нормативни и методични документи по научно-техническа информация“ и „Методика, техника, опит“.

Освен изброените заглавия в обхванатия 10-годишен период излизаха и други периодични издания по профила, които днес са преустановени, а именно:

— „Известия на Централната библиотека към БАН“ (излязъл в 7 тома от 1965 до 1973 г. Заменен с тематичан сборник „Проблеми на специалните библиотеки“, от който досега са излезли 2 тома);

— „Бюлетин в помощ на библиотекарите при народните читалища, предприятия, учрежденията и училищата“ (издаван от Народна библиотека „Иван Вазов“ — Пловдив от 1966 до 1974 г. От 1975 г. трансформиран в тематичан сборник, излизащ на неопределени интервали);

— списание „Книга. Периодичен печат. Читател“ (излизало от 1974 до 1976 г.);

— „Известия на Научния център по печата“ (излязъл само т. I, 1976 г.).

От всички профилни периодични издания, изброени по-горе, основният източник на библиотековедска литература у нас е безспорно списание „Библиотекар“. То започва да излиза в 1954 г. като вътрешен бюлетин на Народната библиотека с права на ръкопис под заглавие „Бюлетин на Държавна библиотека „Васил Коларов“ за оказване методична помощ на библиотекарите“. От 1955 г. се преименува на „Библиотекар“, а от 1957 г. става орган на Министерството на просветата и културата и на Народната библиотека (днес: орган на Комитета за култура и НБКМ). В нашите проучвания установихме, че за 10 години от всичко 3940 статии, регистрирани в библиографския указател „Библиотекознание. Библиография. Книгознание. Научна информация“, 1520 статии принадлежат на сп. „Библиотекар“, или 38,3% (табл. 12). Но неговият най-голям относителен дял е в раздела „Библиотечно дело. Библиотекознание“: от 2665 статии 1368 произхождат от сп. „Библиотекар“, или в проценти — 51,2% (табл. 13).

Относителният му дял в другите раздели е сравнително по-скромен: в „Библиография“ — 43,8%, в „Документация и информация“ — 21,7%, в

Т а б л и ц а 12

Профилните периодични издания (списания и период. сборници) по продуктивност

Година	Общ брой на статии	Статии от сп. „Б-кар“	Статии от сп. „Ч-ще“	Статии от „Изв. НБКМ“	Статии от вс. др. източници
1967	402	172	15	14	201
1968	267	128	18	14	107
1969	266	134	14	6	112
1970	350	148	24	10	168
1971	372	141	19	17	195
1972	413	144	13	14	242
1973	455	139	9	—	307
1974	492	179	9	29	275
1975	429	171	7	—	251
1976	494	164	8	—	322
всичко:	3940	1520	136	104	2180
% от общия брой		33,3%	3,4%	2,6%	55,7%

Т а б л и ц а 13

Профилните периодични издания по продуктивност (само в раздел „Библиотечно дело. Библиотекознание“)

Година	Брой на стат. в раздела	Статии от сп. „Б-кар“	Статии от сп. „Ч-ще“	Статии от „Изв. НБКМ“	Статии от вс. др. източн.
1967	260	162	15	12	71
1968	180	116	18	11	35
1969	204	120	14	5	65
1970	258	133	20	10	91
1971	257	126	19	12	100
1972	242	118	13	10	101
1973	310	122	9	—	179
1974	296	159	9	16	112
1975	290	158	7	—	125
1976	368	154	8	—	206
всичко:	2665	1368	136	76	1085
% от общия брой		51,2%	5,1%	3%	40,7%

„Книга. Печат“—11,7%, в „Книгопечатане. Издателско дело. Книгоразпространение“—3,2% (табл. 14). Това се дължи на спецификата на „Библиотекар“ като списание по библиотечно дело и библиография. Нормално е дялът му в останалите раздели да е по-малък, а в „Книгопечатане. . .“— дори незначителен. В този профил други са основните и най-продуктивни източници.

Количество на статиите по раздели и съответния дял на сп. „Библиотекар“

Година	Библиография		Докум. и Информ.		Книга. Печат		Книгопечатане.	
	вс. ст. в раздела	ст. от „Б-кар“	вс. ст. в раздела	ст. от „Б-кар“	вс. ст. в раздела	ст. от „Б-кар“	вс. ст. в раздела	ст. от „Б-кар“
1967	7	4	10	3	13	—	112	3
1968	12	2	11	4	13	3	51	3
1969	11	7	14	2	8	2	29	3
1970	11	7	18	4	20	4	44	—
1971	21	6	10	4	26	1	58	4
1972	11	7	16	3	77	14	67	2
1973	13	7	19	5	28	4	85	1
1974	26	11	20	3	35	2	115	4
1975	12	7	37	3	26	1	64	2
1976	9	2	11	5	35	2	71	1
всичко:	133	60	166	36	281	33	696	23
% от статиите в раздела		43.8%		21.7%		11.7%		3.2%

Списание „Читалище“ може да бъде прието само отчасти за профилно: то помества статии по въпроси на библиотечното дело, по-специално въпроси на читалищните библиотеки, но те съставляват малък дял от общия брой статии на списанието — основната му тематика е по-различна. За 10 години от сп. „Читалище“ са извлечени 136 статии, което прави 3,4% от всички статии, регистрирани в разглежданата библиография. Тези 136 статии принадлежат изцяло към раздел „Библиотечно дело. Библиотекознание“, така че относителният дял на списанието би било по-правилно да се изчислява само за този раздел, където той възлиза на 5,1%, а не въз основа на целия материал.

„Известия на Народна библиотека „Кирил и Методий“ е периодичен сборник и не може да бъде сравняван със списанията и степенуван по брой на статиите. Цифровите данни не могат да бъдат показателни, тъй като характерът на самите статии в периодичните сборници е твърде различен от тези в списанията. Те са по-обемни студии, най-сериозните, основните теоретични приноси в библиотековедската ни литература, особено при осъществяването на монографични издания в нашата област.

„Годишник на Народна библиотека „Иван Вазов“ — Пловдив, е твърде продуктивен източник на библиотековедска литература, но по този показател той не може да бъде съпоставян с останалите източници, тъй като не излиза през целия разглеждан период: след преустановяването му в 1943 г. той е възстановен едва в 1973 г. и до 1976 г. са излезли само 2 тома.

Сборникът „Методични материали по агроинформатика“ се появи в 1974 г. (до 1976 г. озаглавен „Методични материали по научно-техническа информация в областта на селското стопанство, хранителната промишленост и горското стопанство“). Макар че по външно оформление е непретенциозно офсетно издание, той постепенно завоюва място на сериозен източник на литература в областта на информатиката. Въпреки

че е специализиран по селско стопанство, той включва и общи въпроси на информатиката, а отчасти и на библиотечното дело.

С тези няколко заглавия се изчерпва списъкът на профилираните библиотековедски списания. Всички останали периодични издания, които поместват статии по библиотечни въпроси, са периферни, граничеши или дори съвсем странични на основната област. В нашето проучване те са анализирани, както следва:

Списания. Като изключим профилираните „Библиотекар“, „Бюлетин“ на Народна библиотека „Иван Вазов“ — Пловдив, и „Читалище“, само 7 списания съдържат по 10 и повече статии за целия 10-годишен период. Те са представени в низходящ ред по продуктивност:

Книга. Периодичен печат. Читател	— 64 статии (за 1974 — 1976 г.)
Български журналист	— 23 статии
Книгоразпространение	— 21 статии
Техническо дело	— 19 статии
Пламък	— 10 статии
Политическа просвета	— 10 статии
Списание на БАН	— 10 статии.

От всичките 79 списания 87% съдържат по-малко от 10 статии за 10 години, а именно:

42 списания са поместили само	— по 1 статия
9 списания	— по 2 статии
7 списания	— по 3 статии
7 списания	— по 4 статии
1 списание	— 6 статии
2 списания	— по 7 статии
1 списание	— 8 статии

Цифрите недвусмислено потвърждават, че като изключим профилираните списания, всички останали са „случайни“ източници на статии от разглежданата област. Те попадат там най-често във връзка с въпроси на специалните библиотеки и специалната библиография—помествани в списание по съответен профил, което в никакъв случай не може да се причисли към източниците на библиотековедска литература.

Периодични сборници. Техният брой за 10 години също е голям: 17 заглавия, а известно е, че профилираните са само 3: „Известия на Народна библиотека „Кирил и Методий“, „Годишник на Народна библиотека „Иван Вазов“ — Пловдив и „Известия на Централната библиотека към БАН“ (вече преустановено).

Два периодични сборника принадлежат към сродните, гранични на библиотекознанието области и не могат да се считат за „случайни“ източници: „Известия на държавните архиви“—поместили 5 статии за 10 год., и „Известия на Научния център по печата“—4 статии (само за 1976 г.).

Освен тези „Годишник на Обществената културно-просветна организация на евреите в НР България“ — един периодичен сборник без определен профил, с разнообразни по съдържание статии, е поместил 3 статии от нашата област за 10 години. Но нямаме основание да го причислим към източниците на библиотековедска литература.

Други 10 периодични сборника са поместили само по 1 статия, по-паднала в тях поради странични обстоятелства: най-вече поради професионална принадлежност или допълнителна библиографска насоченост на автора към даден отрасъл (напр.: „Известия на Българското историческо дружество“, „Известия на Икономическия институт към БАН“, „Известия на Института по история на БКП“ и др.). Без колебание може да се твърди, че тези периодични сборници са се явили случайно като източници на библиотекосведска и библиографска литература.

Вестници (централни и окръжни)

1. Централни. За целия 10-годишен период са установени общо 22 централни вестника, поместили статии от разглежданата област. Тези статии са предимно по общи въпроси на книгата и печата, книгоиздаването, полиграфията и по-малко—по библиотечни въпроси, 8 от тези централни вестника са публикували до 10 статии за целия период—т. е. по-малко от 1 статия годишно, поради което ги оставяме без внимание. Останали-те 14 вестника подреждаме в низходящ ред по брой на статиите:

Работническо дело	— 174 статии
Отечествен фронт	— 121 статии
Народна култура	— 102 статии
Литературен фронт	— 61 статии
Вечерни новини	— 60 статии
Народна младеж	— 58 статии
Труд	— 34 статии
Кооперативно село	— 32 статии
Земеделско знаме	— 26 статии
Поглед	— 25 статии
Ангени (от 1971 г.)	— 22 статии
Учителско дело	— 22 статии
Орбита (от 1969 г.)	— 16 статии
Народна армия	— 11 статии

2. Окръжни: от всичко 28 вестника, поместили статии от разглежданата област, 22 съдържат повече от 10 статии:

Отечествен глас (Пловдив)	— 74 статии
Дунавска правда (Русе)	— 60 статии
Народно дело (Варна)	— 58 статии
Черноморски фронт (Бургас)	— 47 статии
Пиринско дело (Благоевград)	— 37 статии
Знаме на комунизма (Търговище)	— 33 статии
Балканско знаме (Габрово)	— 33 статии
Добруджанска трибуна (Толбухин)	— 30 статии
Борба (В. Търново)	— 26 статии
Септемврийска победа (Плевен)	— 25 статии
Димитровско знаме (Перник)	— 18 статии
Септември (Стара Загора)	— 17 статии
Червено знаме (Видин)	— 17 статии
Родопски устрем (Смолян)	— 16 статии
Силистренска трибуна (Силистра)	— 16 статии
Народен другар (Ямбол)	— 15 статии
Хасковска трибуна (Хасково)	— 14 статии
Сливенско дело (Сливен)	— 13 статии

Септемврийско знаме (Пазарджик)	— 12 статии
Шуменска заря (Шумен)	— 12 статии
Лудогорска правда (Разград)	
(от 1971 г.: Ново Лудогорие)	— 11 статии
Септемврийско слово (Михайловград)	— 11 статии

Броят на статиите от окръжни вестници се увеличава в последните години: явно е едно активизиране и все по-дейно включване на библиокари от провинцията в публицистичните изяви на библиотечната професия. Особено се увеличават краеведските изследвания. И докато статиите, извлечени от централните вестници, са предимно по общи въпроси на книгата на печата, книгоиздаването, полиграфията и по-малко — посветени на библиотечни въпроси, при окръжните вестници преобладават статии с библиотечна тематика, които отразяват предимно опита на библиотекарите в страната.

От извършения анализ, който показва състоянието на периодичните издания в разглежданата област и дава картина на статийната литература, е явно, че библиотековедската периодика у нас е оскъдна: излиза едно единствено списание — „Библиотекар“, ориентирано преди всичко към общообразователните библиотеки и по-широката библиотечна общественост. Теоретични органи за научна литература са двата периодични сборника „Известия на Народна библиотека „Кирил и Методий“ и „Годишник на Народна библиотека „Ив. Вазов“ — Пловдив“, които за съжаление се явяват твърде рядко и нередовно, особено в последните години. По информатика въобще липсва периодично издание, което да служи за трибуна на тази нова научна дисциплина. Сборник „Методични материали по агроинформатика“ не си поставя изобщо такива цели и ако сега частично се опитва да запълни тази липса, то е поради отсъствието на съответно списание или сборник.

В последно време е явна тенденцията да се заменят периодичните сборници с тематични, какъвто е случаят с „Известия на Централната библиотека към БАН“ и неговия продължител — тематичния сборник „Проблеми на специалните библиотеки.“ По информатика също бяха издадени два такива сборника: „Съвременни проблеми на научната информация“ (1974) и „Проблеми на научната информация“ (1978), но те не заместват необходимостта от списание с по-честа и редовна периодичност.

Съществуващото положение не задоволява нарасналите нужди на библиотечно-библиографските и информационни кадри у нас. Време е да се помисли за издаване и на други списания в тази област, включваща не само библиотечни въпроси. Нейният тематичен обхват, както вече беше посочено, е твърде широк. Разностранный интереси на една нееднородна професия изискват профилирани списания, както е в повечето страни — и социалистически и западни, където обикновено съществува система от периодични издания и по библиотекознание, и по информатика, различни по съдържание и съобразени с читателската категория, към която са адресирани. От всички социалистически страни единствено нашата страна има само едно списание („Библиотекар“), което се разработва от световните рефератни издания по библиотекознание и информатика, докато Чехословакия, Полша, Унгария, ГДР, Румъния са представени с най-малко 3 до 8 — 10 списания.

В последните 25 години броят на научните работници по библиотекосзнание и информатика у нас расте непрестанно, разширява се все повече аспирантурата в тези области, а липсват теоретични органи, които да отразяват научните им изследвания. Не може едно единствено списание („Библиотекар“), което служи преди всичко на общообразователните библиотеки и е предназначено главно за оперативните библиотечни кадри, да задоволи нуждите на научните работници в тази област, нито пък един (фактически единствен) периодичен сборник — „Известия на НБКМ“, явяващ се така рядко, да отговори на съвременните изисквания на специалистите, които се нуждаят от теоретични трибуни. Остро се чувства липсата на научно списание по библиотекосзнание и библиография, отделно по информатика, която се утвърди като самостоятелна научна дисциплина. Време е отговорните фактори, движещи развитието на библиотекоснанието, библиографията и информатиката у нас, да направят необходимото, за да се дават по-големи възможности за изява на работещите в разглежданата област.

* * *

Настоящото изследване обхваща българската литература в областта на библиотекоснанието, библиографията и информатиката от нейния начален период, когато библиотечната наука в България едва започва да се формира, и проследява изминатия път до днес, когато имаме една зряла вече научна област.

Анализът на литературата в тази област, извършен въз основа на нейната отраслова библиография по съвременните методи на библиометрията, установява типични черти и характерни явления в самата литература, отразява интензивността в изучаването на определени проблеми, разкрива по-слабо застъпени и неразработени полета на дейност, сочи недостатъчно изследвани сфери в разглежданата област. По този начин предлаганата работа спомага да се разкрият тенденциите и насоките на развитие на самата наука в тази област. Изводите, изтъкнати в работата, надяваме се, ще дадат подтик и за бъдещи изследвания, ще спомогнат за по-нататъшното развитие на библиотекоснанието, библиографията и информатиката в България.

¹ А. И. Михайлов, А. И. Черный и Р. С. Гильяревский. Исследования по информатике в СССР (1968 — 1977 гг.). — Научно-техн. информация, сер. 2, 1977, № 11 — 12, 1 — 12.

² „Библиометрия“ е нов термин, въведен в 1969 г. от англичанина Причърд в замяна на използвания по-рано термин „статистическа библиография“.

³ Всички промени, които засягат заглавието, съставителите, формата на публикуване и пр., проличават от библиографското описание на „Библиографията“ за целия период, а именно:

Библиография на българското библиотечно дело и на българската библиография. Септ. 1944 — дек. 1946. (Библиогр. материал събраха Д. Ганчева и Н. Николаев. Разпределение и обща ред. Б. Божинова-Троянова). — Годишник на ББИ, т. 1, 1945 — 1946, 655 — 687.

Библиография по библиотечно дело, книгознание и обща библиография (1947 — 1951). (Материалите са събрани в Научно-метод. каб. при ББИ „Елин Пелин“). — Годишник на ББИ, т. 2, 1947 — 1951, 358 — 393.

Библиография на българската библиография, книгознание и библиотечно дело за 1952 — 1962 г. — Годишник на ББИ, т. 3 — 9, 1952 — 1962.

1952 — 1953. Израб. Искра Стефанова и Веселин Трайков. — т. 3, 1952 — 1953, 212 — 275.

1954. Израб. Здравка Орешкова и Стоян Кайнаров — т. 4, 1954, 250 — 314.

1955. Израб. Веселин Трайков — т. 5, 1955, 275 — 339.

1956 — 1957. Израб. Веселин Трайков и Зорница Петкова — т. 6, 1956 — 1957, 347 — 451.

1958 — 1960. Израб. Зорница Петкова — т. 7, 1958 — 1960, 184 — 378.

1961. Израб. Зорница Петкова — т. 8, 1961, 220 — 299.

1962. Израб. Зорница Петкова — т. 9, 1962, 243 — 326.

Библиография на българската библиография, книгознание и библиотечно дело за 1963 — 1966 г. (Израб. Зорница Петкова). С., Нар. библ. Кирил и Методий, 1965 — 1968. 8^о 600 — 500 тир.

1963. 1965. 198 с.

1964. 1967. 184 с.

1965. 1967. 218 с.

1966. 1968. 204 с.

Библиотекосзнание. Библиография. Книгознание. Научна информация. За 1967 — 1976 г. (Израб. Здравка Орешкова-Завьялова). Ред.: Хр. Христов (1967 — 1970), Снежина Тошева-Котова (1971 — 1976). С., Нар. библ. Кирил и Методий, 1969 — 1977.

1967. 1969. 58 с.

1968. 1970. 48 с.

1969. 1971. 64 с.

1970. 1971. 64 с.

1971. 1972. 63 с.

1972. 1973. 98 с.

1973. 1974. 100 с.

1974. 1975. 115 с.

1975. 1976. 96 с.

1976. 1977. 118 с.

⁴ „Годишник на БББ“ излиза в 9 тома от 1948 до 1963 г.

⁵ Развитието на „Библиография на българската библиография“ е проследено в предговора към книгата на З. Петкова. Библиография на българската библиография, 1944 — 1969. С., НБКМ, 1971, 10 — 42.

⁶ А. И. Барсуку. Библиографоведение в системе книговедческих дисциплин. Методол. очерк. М., 1975, 208 с.

⁷ О. П. Коршунов. Проблемы общей теории библиографии. (Моногр.). М., 1975. 192 с.; А. И. Барсуков и О. П. Коршунов. Советское библиографоведение: состояние, проблемы, перспективы. М., 1977, 110 с.

⁸ До 1976 г. този отдел се нарича „Отдел за документация, библиотеки и архиви“. След това се обединява с „Отдел за научна и техническа документация“ и от двата отдела се създава един нов отдел за „Генерална информационна програма“.

⁹ NATIS (NATIONAL Information System) — Национална информационна система; UNISIST (UNIVERSAL System for Information of Science and Technology) — програма за изграждане на световна система за информация на науката и техниката.

¹⁰ Encyclopedia of Library and Information Science. New York, 1968, Vol. 1.

¹¹ T. E d w a r d s. A comparative analysis of the major abstracting and indexing services for library and information science with notes on their coverage of archive material. Paris, 1975, 202 p. (Unesco, COM — 75/WS/25).

¹² Отминаваме библиографията на библиографии и разглеждаме класификационната система само на библиографията на теоретичната литература, въпреки че двете вървят заедно през първия период.

¹³ В 1952 г. „Български книгопис“ се поема от ББИ, започва да се издава и аналитична библиография на статии от периодичния печат, „Библиография на българската библиография, книгознание и библиотечно дело“ става съставна част от цялата система на националната библиография.

¹⁴ Тук се явяват терминологични разногласия: в класификационната схема (УДК) се използва терминът „Документация и информация“, а в заглавието — „Научна информация“.

¹⁵ В табл. 1^a цифрите са представени сумарно — така както са публикувани в Годишниците на ББИ (за 1945 — 46, 1947 — 1951, 1952 — 1953, 1956 — 1957 и 1958 — 1960 г.); в изчисляването на средния годишен брой и процентите обаче цифрите са разчленени по години.

¹⁶ А. И. Михайлов, А. И. Черный и Р. С. Гиляревский. Цит. съч.

¹⁷ Между 1967 и 1968 г. се явява твърде голяма разлика в броя на списанията и периодичните сборници, което се дължи на факта, че в 1968 г. от разгледаната библиография отпада цял един раздел: „Периодичен печат. Журналистика“.

LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE LITERATURE IN BULGARIA AND ITS BIBLIOGRAPHIC CONTROL

Zornitza Petkova

(S u m m a r y)

An analysis of the Bulgarian library literature from 1944 to 1976 was made, using bibliometric methods, allowing to make some conclusions, estimations and to give recommendations for future decisions.

As a basis for this study served the annual bibliographic index of Bulgarian library literature "Bibliotekoznanie. Bibliografia. Knigoznanie. Naučna informacija". The bibliographic index itself was investigated in its historical evolution. Because of the radical changes in its character after 1966, two periods have been differentiated: 1944 — 1966 and 1967 — 1976. Concerning the subject coverage of the library science, the relations between librarianship, bibliography and information science were discussed.

The primary library literature was analysed multilaterally in quantitative and subject aspects. The whole volume of the literature was established as well as the percentage of its subdivisions (librarianship, bibliography, book science, information science) to the whole. In 1944 — 1966 publications in book science prevailed (56,8%), while in 1967 — 1976 those in librarianship (67,3%). The difference is due to: (a) different concepts in the two periods about the subject coverage of the library science field, and (b) the evolution of the librarianship itself in Bulgaria in those years and a parallel growth of librarians' publications.

Publications in the field of bibliography decreased in the years covered: 5,9% in the first period, and 3,2% in the second. This fact was explained by: (a) the discontinuation of the special theoretical organ in bibliography ("Yearbook of the Bulgarian Bibliographical Institute") and (b) the appearance of information science as a new discipline, which took away part of the professionals formerly working in the field of bibliography. Publications in information science, being a new discipline, naturally increased: from 0,9% in the first period, to 4,8% in the second one.

The literature in librarianship for 1967 — 1976 was subjected to a more detailed analysis, being the central part of the whole field. That gave the possibility of distinguishing the main problems in librarianship (e. g. there prevailed publications in the subdivision of "Types of libraries" — 29,3%, followed by those in "Theory and practice of library work" — 25,8%, etc.).

Books and booklets in librarianship were analysed by: subject content, volume, number of printing copies, way of printing. The results demonstrated that according to their subject content the predominant publications were methodological works (30,5%), followed by theoretical works (26,1%), statistical ones (20%), etc. In the mean time some areas insufficiently represented were detected, e. g. very few text books.

The books were small in volume: prevailing were books below 50 pages. There were scarce monographic books in the field concerned.

By number of printing copies there were few books exceeding 1000 copies. Some observations proved that the librarians' needs of library literature were not satisfied by such a number of copies.

According to way of printing there predominated books printed in the traditional way — the most used printing till recently. There was a trend towards extension of the offset printing, more and more accepted because of its many advantages.

A chapter discusses the serials as sources of library literature. From all 56 serials in average yearly (19 journals, 34 newspapers and 3 — 4 yearbooks) hardly 10 concern the field examined. The journal "Bibliotekar" ("Librarian") was characterised as being the main source of articles in librarianship; also the "Yearbook of the National Library" was characterised, etc. The conclusion was that library periodicals in Bulgaria were insufficient: there existed only one journal in librarianship and bibliography — "Bibliotekar"; the yearbooks appeared irregularly and rarely. There was no journal in information science. Recommendations were made to take the necessary steps.